

УДК 343.37

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.8.40>**Сергій Бугера,**

докт. юрид. наук, старший науковий співробітник,
начальник відділу з вивчення проблем захисту національних інтересів
в економічній сфері та протидії корупції
Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби
з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України

СТРАТЕГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Статтю присвячено питанням удосконалення стратегічних підходів до протидії злочинності у сфері економіки для забезпечення економічної безпеки держави.

Економічна безпека держави в сучасних умовах стає однією з головних проблем, що потребує уваги та ретельного вивчення. Сучасний стан розвитку національної економіки характеризується наявністю значного числа чинників, які негативно впливають на функціонування держави. Одним із таких негативних чинників є злочинність у сфері економіки. При цьому вибраний та закріплений в Конституції України курс на євроінтеграцію передбачає, окрім іншого, створення та забезпечення функціонування інститутів, які гарантуватимуть верховенство права, додержання прав та інтересів фізичних та юридичних осіб, їх ефективний захист. Цьому повинно сприяти підвищення рівня ефективності протидії злочинності у сфері економіки та створення відповідних умов для забезпечення економічної безпеки держави, що є важливим завданням, яке постало перед органами державної влади.

Встановлено, що для ефективної протидії злочинності у сфері економіки для забезпечення економічної безпеки держави доцільним є розроблення Стратегії протидії злочинності та Стратегії економічної безпеки держави на 2021–2025 рр. Структурно Стратегія економічної безпеки України повинна містити: характеристику зовнішніх і внутрішніх загроз економічній безпеці; визначення критеріїв і параметрів стану економіки, що відповідають вимогам економічної безпеки; механізми забезпечення економічної безпеки держави. Стратегія протидії злочинності повинна містити окремий розділ щодо протидії злочинності у сфері економіки. При цьому базовими стратегічними підходами щодо вирішення зазначених питань повинні бути: удосконалення державного фінансового контролю; запровадження політики нульової толерантності до проявів корупції та організованої злочинності; прискорення процесу цифровізації та запровадження інформаційно-комунікаційних технологій у більшості галузей економіки; залучення громадськості до протидії злочинності на основі дослідження практичного зарубіжного досвіду та ін.

Ключові слова: стратегічні підходи, протидія злочинності, економіка, економічна безпека, законодавство.

Постановка проблеми. В умовах прискореної глобалізації, загострення протиріч у різних сферах діяльності людства, міжнародної конкуренції та конкурентної боротьби на національних ринках, збільшення кількості природних катаклізмів, катастроф та техногенних аварій зростає значущість забезпечення безпеки в цілому та економічної безпеки зокрема на всіх рівнях. Економічна безпека є багатоаспектним явищем, її стан динамічно змінюється. Стійкий розвиток національної економічної системи нерозривно пов'язаний з економічною безпекою країни. При цьому сучасний стан

розвитку національної економіки характеризується наявністю значного числа чинників, які негативно впливають на функціонування держави, регіонів, підприємств, організацій, установ [1, с. 8].

Одним із таких негативних чинників є злочинність у сфері економіки, що стримує економічний розвиток держави. Так, за останніми даними Індексу глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index 2019), який щорічно розраховує Всесвітній економічний форум, за субіндексом якості інституцій Україна займає 104 місце зі 141 країни. При цьому вибраний та закріпле-

ний в Конституції України курс на євроінтеграцію передбачає, окрім іншого, створення та забезпечення функціонування інститутів, які гарантуватимуть верховенство права, додержання прав та інтересів фізичних та юридичних осіб, їх ефективний захист [2].

Безумовно, цьому повинно сприяти підвищення рівня ефективності протидії злочинності у сфері економіки та створення відповідних умов для забезпечення економічної безпеки держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання протидії злочинності у сфері економіки та забезпечення економічної безпеки держави досліджували такі науковці, як: А. М. Бойко, О. С. Власюк, А. Ф. Волобуєв, Б. М. Головкін, Н. О. Гуторова, Д. В. Долбнева, В. М. Дрьомін, О. Г. Кальман, О. Є. Користін, І. М. Крейдич, І. В. Маслій, Т. В. Мельничук, В. І. Мунтіян, М. М. Олашин, П. І. Орлов, Г. А. Пастернак-Таранушенко, В. М. Попович, М. В. Рощина, Є. Л. Стрельцов, С. С. Чернявський, В. Т. Шлемко, К. В. Юртаєва та ін. Проте розвиток економічних відносин на сучасному етапі, зокрема в умовах цифрової трансформації, пори всі її позитивні сторони, потребує постійного підвищення рівня протидії злочинам у сфері економіки та проведення відповідних наукових досліджень.

Метою статті є удосконалення стратегічних підходів до протидії злочинності у сфері економіки для забезпечення економічної безпеки держави.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. 3 Закону України «Про національну безпеку України» фундаментальними національними інтересами України є сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства і держави для забезпечення зростання рівня та якості життя населення; інтеграція України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами. Державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямовується на забезпечення воєнної, зовнішньополітичної, державної, інформаційної, екологічної безпеки, кібербезпеки, а також економічної безпеки України [3].

У Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» [4] вказується, що її метою є впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі. Україна має стати державою із сильною економікою та з передовими інноваціями. Для цього насамперед необхідно

відновити макроекономічну стабільність, забезпечити стійке зростання економіки екологічно не виснажливим способом, створити сприятливі умови для ведення господарської діяльності та прозору податкову систему. При цьому однією з базових умов стабільного економічного розвитку держави є забезпечення ефективного рівня протидії злочинності, зокрема злочинності у сфері економіки.

На думку Б. М. Головкіна, злочинність у сфері економіки – це корислива злочинна діяльністю службових осіб та інших учасників економічних відносин, спрямована на заподіяння матеріальної шкоди підприємствам, установам, організаціям різних форм власності або суб'єктам господарювання. Система детермінант злочинності у сфері економіки включає такі нормативно-правові чинники: нестабільність законодавчої бази, фрагментарність правового регулювання, велика кількість поточних (тематичних) нормативно-правових актів, законів спеціальної дії, підзаконних нормативно-правових актів, нормативна невизначеність щодо закріплення єдиних для усіх учасників економічних відносин умов і порядку господарської діяльності та розрахунків за спожиту продукцію, незабезпечення законів та інших нормативно-правових актів дієвими механізмами реалізації і контролю тощо [5, с. 130, 132].

Необхідно зазначити, що належне забезпечення протидії злочинності в Україні в сучасних умовах багато в чому залежить від своєчасного, повного та якісного розроблення відповідної стратегії, а надалі – і програмного забезпечення в цій сфері з урахуванням наявних внутрішніх і зовнішніх загроз [6, с. 66].

При цьому досвід зарубіжних країн свідчить про позитивну тенденцію у дотриманні таких базових основ у формуванні стратегічних документів з реалізації державної політики у сфері протидії злочинності та забезпечення безпеки громадян: чітке визначення та бачення пріоритетів і цілей; інвестування у профілактичні заходи; зосередження ресурсів на «гарячих точках» (Hot Spots); інвестування у сфокусоване стримування і проблемно орієнтовану роботу поліції; посилення соціальної згуртованості та колективна ефективність у громадах; запровадження інноваційного механізму фінансування (з інших джерел); інвестування в нові технології для посилення громадської безпеки з обов'язковою оцінкою результатів тощо. При цьому формування державних стратегій та програм у сфері протидії злочинності має відбуватися постійно з відповідною динамічністю та наступністю, незалежно від

політичної ситуації в країні та зміни уряду. Такі програми повинні бути складовою частиною відповідних планів соціально-економічного розвитку країни [7, с. 159–160].

На думку К. В. Юртаєвої, значні прогалини в регулюванні економічних відносин, неефективність контролю за сферою державних закупівель, лобіювання інтересів конкретних виробників, низька ефективність ужитих державою антикорупційних заходів і відсутність комплексної нормативно-правової бази протидії економічній злочинності призводять до неефективності спорадичних антикриміногенних заходів у вказаній сфері. Видається, що встановлені тенденції економічної злочинності мають бути враховані під час розробки комплексної стратегії протидії цьому виду злочинності як важливого інструменту забезпечення економічної безпеки держави та поліпшення добробуту її громадян [8, с. 117].

При цьому стратегію протидії злочинності слід розглядати в широкому і вузькому значенні, а також у прив'язці до кримінологічної діяльності на рівні держави в цілому, регіональному та місцевому рівнях. У кримінологічній стратегії варто виділяти чотири аспекти, урахування яких дозволяє у процесі організації та здійснення протидії злочинності не втрачати ознак перспективності і разом із тим не допускати суб'єктивістських і волюнтаристських рішень. Перший аспект кримінологічної стратегії полягає в тому, що визначається її кінцева мета у формі світоглядної позиції з питань призначення, ролі, місця і методів протидії злочинності. Другий аспект пов'язаний із визначенням контуру політичного курсу держави у сфері протидії злочинності на даному конкретному історичному етапі розвитку суспільства. Третій аспект стосується її цільових настанов на конкретній стадії розвитку, четвертий – у рамках певного періоду. Межі стратегії протидії злочинності обумовлені довгостроковою концепцією соціально-економічного розвитку. Процес реалізації стратегії протидії злочинності варто поділити на етапи. На першому етапі основні зусилля держави та суспільства необхідно зосередити на витісненні злочинності з легального сектору економіки і політичної сфери. Одночасно варто вжити заходів щодо звуження тінювого складника економіки країни, що дозволить значно обмежити економічну і фінансову базу злочинності, її ресурси для подальшого зростання. Ці кроки слід синхронізувати з масштабною боротьбою з корупцією, оскільки вони не дадуть позитивного результату, якщо державний механізм не буде очищено від цієї вади [9, с. 378, 383].

Необхідно зазначити, що економічна безпека несе у собі суттєве функціональне навантаження та є матеріальною основою національної суверенності, що визначає реальні можливості у забезпеченні інших видів безпеки. Тобто економічна безпека – це підґрунтя для функціонування всіх інших її елементів, що входять у цю систему (військової, технічної, продовольчої, екологічної) [10, с. 75].

На думку Л. Р. Руснак, постановка власних завдань держави і суспільства перед системою національної економічної безпеки в частині протидії кримінальним явищам і процесам у макроекономіці повинна стосуватися переважно попередження та витіснення їх найбільш соціально небезпечних та економічно дисфункціональних форм, тобто протидії криміналізації економіки в її організованих і транскордонних проявах, мінімізації та елімінування умов криміналізації системи макроекономічного управління, особливо в частині її корупціалізації, що відбувається під контролем організованої злочинності. Усунення та мінімізація цих факторів загострення ключових загроз економічній безпеці України повинні стати найважливішими пріоритетами в діяльності інститутів економічного і політичного управління на поточну і середньострокову перспективу. Зазначені підходи до визначення методологічних підстав стратегії національної економічної безпеки та формування концептуальних основ механізму протидії макродеструктивним процесам криміналізації економіки у фінансовій сфері дають змогу вирішити низку питань, зокрема розробити перелік основних завдань, які можуть і повинні бути реалізовані механізмом національної системи економічної безпеки у сфері забезпечення кримінологічної безпеки економіки і бізнесу, протидії кримінальним явищам і процесам в українському господарстві [11, с. 110].

Отже, економічна злочинність є негативним чинником на шляху до розбудови країни європейського зразка. Тому протидія злочинам у цій сфері є важливим завданням, яке постає перед органами державної влади [12, с. 135].

При цьому важливим є удосконалення законодавства з питань протидії злочинності у сфері економіки. Певні кроки в цьому напрямі вже зроблено. Так, постановою Кабінету Міністрів України від 10 червня 2020 р. № 463 [13] внесено зміни до Положення про Міністерство юстиції України. Зокрема, завданням Міністерство юстиції України є протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом,

фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення щодо: адвокатських бюро, адвокатських об'єднань та адвокатів, які здійснюють адвокатську діяльність індивідуально; нотаріусів; суб'єктів господарювання, що надають юридичні послуги; осіб, які надають послуги щодо створення, забезпечення діяльності або управління юридичними особами [14].

Також до Верховної Ради України було подано проект Закону України «Про Бюро економічної безпеки» (№ 3087 від 19.02.2020 р.), який визначає законодавче підґрунтя для створення незалежного державного органу, який повинен виконувати функції аналітичної оцінки, запобігання, виявлення, припинення, розслідування та розкриття злочинів у сфері формування та використання фінансових ресурсів держави, економічної безпеки [15, с. 2].

Висновки

Отже, для ефективної протидії злочинності у сфері економіки та забезпечення економічної безпеки держави доцільним є удосконалення стратегічних підходів до вирішення цього питання та удосконалення відповідного масиву законодавства. Зокрема, необхідним є розроблення Стратегії протидії злочинності та Стратегії економічної безпеки держави на 2021–2025 рр. Структурно Стратегія економічної безпеки України повинна містити: характеристику зовнішніх і внутрішніх загроз економічній безпеці; визначення критеріїв і параметрів стану економіки, що відповідають вимогам економічної безпеки; механізми забезпечення економічної безпеки держави тощо. Стратегія протидії злочинності повинна містити окремий розділ щодо протидії злочинності у сфері економіки. При цьому базовими стратегічними підходами щодо вирішення зазначених питань повинні бути: удосконалення державного фінансового контролю; запровадження політики нульової толерантності до проявів корупції та організованої злочинності; прискорення процесу цифровізації та запровадження інформаційно-комунікаційних технологій у більшості галузей економіки; залучення громадськості до протидії злочинності на основі дослідження практичного зарубіжного досвіду та ін.

Список використаних джерел:

1. Економічна безпека України: монографія / за ред. В. Г. Федоренка, І. М. Грищенка, Т. Є. Воронкової. Київ : ТОВ «ДКС центр», 2017. 462 с. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/9337/3/Ekonomichna_bezpeka_Ukrainy_mono.pdf. (дата звернення: 12.07.2020).
2. Пояснювальна записка до Проекту Закону «Про Бюро економічної безпеки» № 087 від 19.02.2020 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68182 (дата звернення: 12.07.2020).
3. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.
4. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» : схвалено Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text> (дата звернення: 12.07.2020).
5. Головкін Б. М. Поняття злочинності у сфері економіки. *Форум права*. 2013. № 3. С. 128–133. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index (дата звернення: 12.07.2020).
6. Титаренко О. О. Стан стратегічного планування та програмного забезпечення у сфері протидії злочинності в сучасних умовах. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2019. № 1(20). С. 66–79. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/5230/Stan%20stratehichnoho%20planuvannia%20ta%20prohramnoho%20zabezpechennia_Tytarenko_2019.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 12.07.2020).
7. Титаренко О. О. Зарубіжний досвід програмування протидії злочинності: можливості для України : монографія. Київ : ФОП Маслаков, 2019. 192 с. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/6179/Zarubizhnyi%20dosvid%20prohramuvannia%20protydii%20zlochynnosti_Monohrafiia_O%20O%20Tytarenko_2019.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 12.07.2020).
8. Юртаєва К. В. Сучасні тенденції економічної злочинності в Україні. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2018. № 2 (19). С. 109–119. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/123456789/3995> (дата звернення: 12.07.2020).
9. Литвинов О. М. Стратегія протидії злочинності. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1(1). С. 377–388. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/07/1_22.pdf. (дата звернення: 12.07.2020).
10. Яремко І. І. Економічна безпека як складова національної безпеки держави. *Lviv Polytechnic National University Institutional Repository*. С. 74–75. URL: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/22426/1/43-Yaremko-74-75.pdf>. (дата звернення: 12.07.2020).
11. Руснак Л. Р. Концептуальні засади розроблення цільової програми протидії фінансовому шахрайству. *Економіка та суспільство*. 2017. Вип. 10. С. 106–111. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/10_ukr/21.pdf. (дата звернення: 17.07.2020).
12. Лісова Н. В. Запобігання злочинам у сфері економічної діяльності. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 2. С. 134–144. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvknivs_2018_2_14 (дата звернення: 17.07.2020).

13. Про внесення змін до Положення про Міністерство юстиції України : постанова Кабінету Міністрів України від 10 червня 2020 р. № 463 URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-vnesennya-zmin-do-polozhennya-pro-ministerstvo-yusticiyi-ukrayini-463100620> (дата звернення: 17.07.2020).

14. Розширено повноваження Мін'юсту у сфері фінмоніторингу. URL: https://jurliga.ligazakon.net/ua/news/196083_rozshireno-povnovazhennyamnyustu-u-sfer-fnmonitoringu (дата звернення: 17.07.2020).

15. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про Бюро економічної безпеки» від 19.02.2020 р. № 3087. С. 1–7. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68182 (дата звернення: 17.07.2020).

Sergiy Bugera. Strategic approaches to financial crime prevention to ensure the state economic security

The article is devoted to the improvement of strategic approaches to combating economic crime to ensure the economic security of the state.

In the context of accelerated globalization, exacerbation of contradictions in various spheres of human activity, international competition and competition in national markets, increasing the number of natural disasters, catastrophes and man-made accidents, the importance of security in general and economic security in particular at all levels. The current state of development of the national economy is characterized by the presence of a significant number of factors that negatively affect the functioning of the state. One of such negative factors is economic crime, which slows down the process of building a European-style country. At the same time, the course for European integration chosen and enshrined in the Constitution of Ukraine envisages, among other things, the creation and functioning of institutions that will guarantee the rule of law, respect for the rights and interests of individuals and legal entities. This should be facilitated by increasing the level of effectiveness in combating economic crime and creating appropriate conditions for ensuring the economic security of the state, which is an important task facing public authorities.

It is established that to effectively combat economic crime to ensure the economic security of the state it is advisable to develop a Strategy for Combating Crime and the Strategy of Economic Security for 2021–2025. Structurally, the Economic Security Strategy of Ukraine should include: characteristics of external and internal threats to economic security; determination of criteria and parameters of the state of the economy that meet the requirements of economic security; mechanisms for ensuring the economic security of the state. The strategy for combating crime should contain a separate section on combating crime in the economic sphere. The basic strategic approaches to address these issues should be: improving public financial control; introduction of a policy of zero tolerance for corruption and organized crime, etc.

Key words: strategic approaches, crime prevention, economy, economic security, legislation.

